

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 341.34

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-4.11>

Г. А. Мамедов, кандидат юридичних наук,
начальник відділення з'ясування обставин, причин та умов
вчинення правопорушень 59-тої окремої штурмової бригади
імені Якова Гандзюка
ORCID: 0009-0000-9569-345X

СТАНДАРТИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ *AD HOC* (МКТЮ, МКТР ТА МЗМКТ)

Статтю присвячено аналізу стандартів допустимості доказів у Міжнародному кримінальному трибуналі щодо колишньої Югославії, Міжнародному кримінальному трибуналі щодо Руанди та Міжнародному залишковому механізмі для кримінальних трибуналів.

Акцентується, що МКТЮ, МКТР та МЗМКТ прийняли досить м'які та гнучкі правила допустимості доказів. Відповідно до їх ППД, судові палати вправі допускати будь-які докази, які мають доказову силу. Доказами, отриманими незаконним шляхом у *ad hoc* трибуналах є такі, що отримані методами, які викликають суттєві сумніви щодо їх надійності або їх визнання; такі докази відповідно до ППД МКТЮ, МКТР та МЗМКТ є неприйнятними.

Проаналізовані правила, які встановлювали Судові палати МКТЮ, МКТР та МЗМКТ щодо допустимості доказів. Зокрема, Судові палати звертали увагу, що якщо навіть доказ визнається допустимим, це ще не означає його вагомості. Питання щодо допустимості має чіткий зв'язок з належністю (релевантністю) доказів. Докази вважали належними, коли вони «спрямовані на доведення або спростування суттєвого питання». Порогові стандарти для допуску доказів, як підкреслюється у практиці МКТЮ, МКТР та МЗМКТ, не можуть встановлюватися надмірно високими, оскільки часто докази прагнуть долучити не як підтвердження вини чи невинуватості, а для забезпечення контексту та доповнення картини в цілому.

Окрему увагу приділено питанням допустимості показів свідків та документів у міжнародних кримінальних трибуналах *ad hoc*. Підкреслено, що судові процеси в МКТЮ та МКТР відрізнялися від історичних процесів тим, що вони поклалися у значній мірі на живі свідчення, а правила допустимості письмових показів практично не були врегульовані. У ППД МЗМКТ, на відміну від МКТЮ та МКТР досить детально врегульовані правила та умови допустимості письмових показів свідків.

Ключові слова: докази, допустимість доказів, належність доказів, Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії, Міжнародний кримінальний суд, міжнародний трибунал, міжнародний злочин.

G. A. Mamedov. Standards of admissibility of evidence in the practice of international criminal tribunals *ad hoc* (ICTY, ICTR and IRMCT)

The article analyzes the standards of admissibility of evidence in the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the International Criminal Tribunal for Rwanda and the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals.

It is emphasized that the ICTY, the ICTR and the IRMCT have adopted rather soft and flexible rules for the admissibility of evidence. According to the RPEs, the trial chambers have the power to admit any evidence that has probative value. Illegally obtained evidence in *ad hoc* tribunals is evidence obtained by methods that raise substantial doubts about their reliability or their admissibility; such evidence is inadmissible in accordance with the ICTY, ICTR and IRMCT.

The rules established by the Trial Chambers of the ICTY, the ICTR and the IRMCT regarding the admissibility of evidence are analyzed. In particular, the Trial Chambers drew attention to the fact that even if the evidence is recognized as admissible, this does not mean that it is weighty. The question of admissibility has a clear connection with the relevance of the evidence. Evidence was considered relevant when it is "aimed at proving or disproving an essential issue." Threshold standards for admissibility of evidence, as emphasized in the practice of the ICTY, ICTR and IRMCT, cannot be set excessively high, as evidence is often sought to be included not as definitive proof of guilt or innocence, but to provide context and complement the picture as a whole.

© Г. А. Мамедов, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Particular attention is paid to the admissibility of testimony of witnesses and documents in international criminal tribunals ad hoc. It is emphasized that the trials at the ICTY and the ICTR differed from historical processes in that they relied to a large extent on live testimony, and the rules of admissibility of written testimony were practically not regulated. In contrast to the ICTY and the ICTR, the rules and conditions for the admissibility of written testimonies of witnesses are regulated in detail in the RPE of the IRMCT.

Key words: evidence, admissibility of evidence, relevance of evidence, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, International Criminal Court, international tribunal, international crime.

Постановка проблеми. Судові процеси в Міжнародному кримінальному трибуналі щодо колишньої Югославії (далі – МКТЮ) та Міжнародному кримінальному трибуналі щодо Руанди (далі – МКТР) відрізнялися від історичних процесів тим, що вони покладалися у значній мірі на живі свідчення. Спочатку правила МКТЮ та МКТР надавали перевагу живим показанням. Зокрема, у правилі 90 (А) Правил процедури та доказування (далі – ППД) було зазначено, що «свідки, в принципі, заслуховуються безпосередньо палатами». Проте заслуховування великої кількості живих свідків сприяло надмірній тривалості судових процесів. Це призвело до того, що МКТЮ через кілька років свого існування вилучив правило 90 (А) на користь нового правила (правило 89 (F): «Палата може отримати свідчення свідка в усній формі або, якщо це відповідає інтересам правосуддя – в письмовій формі. Як підкреслює Г. Боас (G. Boas), таке нове правило змінило акцент з чіткої та недвозначної переваги живих свідчень у суді на дещо більш двозначну позицію. Однак, нова редакція не надала рівного статусу двом формам доказів. У ній зазначено, що інтереси правосуддя повинні існувати як передумова для допуску доказів у письмовій формі [1, с. 74]. Щодо МКТР, то він зберігав посилення на принцип усності в правилі 90 (А), але також прийняв нові правила, що дозволили приймати докази у формі письмових заяв [19, с. 402].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У міжнародно-правовій науці окремі питання пов'язані з доказами та доказуванням у міжнародних кримінальних трибуналах *ad hoc* досліджували низка науковців, серед яких слід згадати праці Г. Боаса, М.В. Буроменського, В.М. Лисика, Б. Кржона, А.О. Кориневича, А. Касеззе, Д. Радосавлевича, Т.Л. Сироїд, У. Шабаса та ін. У даному дослідженні автором акцентована увага на питання допустимості доказів у міжнародних кримінальних трибуналах *ad hoc* (МКТЮ, МКТР, МЗМКТ).

Мета статті – аналіз стандартів допустимості доказів у Міжнародному кримінальному трибуналі щодо колишньої Югославії, Міжнародному кримінальному трибуналі щодо Руанди та Міжнародному залишковому механізмі для кримінальних трибуналів

Виклад основного матеріалу. МКТЮ, МКТР та МЗМКТ встановили низку загальних принципів допуску і значення доказів. Трибунали *ad hoc* мали широкі дискреційні повноваження та брали до уваги невизначені «конкретні обставини, додані до кожного документа, і складність розглядуваної справи» [15, с. 1030].

Згідно статутів МКТЮ, МКТР та МЗМКТ, судді наділені правом приймати «правила процедури та доказування для проведення досудової стадії провадження, судового та апеляційного розгляду, допуску доказів, захисту потерпілих і свідків та інших відповідних питань» (ст. 15 Статуту МКТЮ, ст. 14 Статуту МКТР та ст. 13 Статуту МЗМКТ) [4; 5; 6]. Щодо правил, які встановлювали Судові палати МКТЮ, МКТР та МЗМКТ щодо допустимості доказів, то у цілому такі правила зводилися до такого.

По-перше, Судові палати звертали увагу на тому, що те, що доказ визнається допустимим, не означає його вагомість. Питання щодо допустимості має чіткий зв'язок з належністю (релевантністю) доказів. Докази вважали належними, коли вони «спрямовані на доведення або спростування суттєвого питання»; іншими словами, докази є належними, «якщо вони мають наслідком зробити більш чи менш імовірним існування будь-якого факту, який є спірним, тобто від якого залежить винність чи невинуватість». По суті, належність Судові палати розглядали як попереднє питання і як першу вимогу допустимості. При цьому, коли трибунали мали намір визначити значущість доказів у справі щодо факту, про який йдеться, наслідків факту, звинувачення чи будь-якої іншої дії відповідно до необхідного стандарту доказування, вони проводили «зважування» доказів. Визначення ваги будь-якого доказу є процесом, який відбувається за межами стадії допустимості. Відтак, докази можуть бути допустимими, але цей факт не дорівнює вазі, яку слід надати пропозиціям або твердженням, що містяться в доказах: «вагомість ще належить дослідити». Іншими словами, як підкреслювалося в міжнародних трибуналах *ad hoc*, допустимість не слід плутати з вагомістю доказів [3, с. 104].

По-друге, Судова палата вправі під час провадження винести рішення щодо допустимості певного конкретного документа чи іншого доказу, що не завадить скасуванню цього рішення на пізнішому етапі, якщо з'являються додаткові докази, які є прийнятними, мають переконливу цінність і, отже, виправдовують визнання доказів, про які йде мова.

По-третє, просте прийняття документа як доказу само по собі не означає, що твердження, що містяться в ньому, обов'язково будуть вважатися точним відображенням фактів. Такі фактори, як автентичність і докази авторства набувають найбільшого значення в оцінці Судовою палатою ваги, яку слід надати окремим доказам. Як підкреслювала Судова палата МКТЮ у справі Брджніна, «порогові стандарти для допуску

доказів... не повинні встановлюватися надмірно високими, оскільки часто документи прагнуть долучити до доказів не як остаточний доказ вини чи невинуватості, а для забезпечення контексту та доповнення картини, представлену доказами в цілому» [7, п. 16-18; 8, п. 20].

По-четверте, якщо висуваються заперечення на підставі автентичності, Судова палата дотримувалася практики, щоб приймати документи та відеозаписи, а потім ухвалювати рішення про яку вагу їм надати в контексті судового розгляду в цілому.

По-п'яте, «немає загальної заборони на допуск документів лише на тій підставі, що їхній передбачуваний автор не був викликаний для свідчень» [8, п. 22]. Подібним чином непідписаний документ без печатки апіорі не робить його недійсним, а такі фактори, як автентичність і докази авторства, природно, матимуть найбільше значення в оцінці Судовою палатою ваги, яку слід надати окремим доказам [7, п. 16-18].

Досить цікавою щодо показів свідка у письмовій формі є практика МЗМКТ. Справа у тому, що у ППД МЗМКТ на відміну від МКТЮ та МКТР є досить детально врегульовані правила допуску письмових показів свідків. Так, пр.111 ППД МЗМКТ передбачає, що Судова палата може допустити, повністю або частково, свідчення свідка у формі письмової заяви або стенограми свідчень, наданих свідком під час провадження в МКТЮ, МКТР або МЗМКТ відповідно до таких умов: свідок присутній у суді; свідок доступний для перехресного допиту та будь-якого допиту суддями; і свідок засвідчує, що письмова заява або стенограма точно відображає заяву цього свідка та те, що свідок сказав би, якби його допитали [18]. Судова палата МЗМКТ у справі Кабуга (*Kabuga*) розглядаючи питання про допустимість за пр.111 ППД МЗМКТ письмових свідчень свідків щодо яких були вжиті заходи безпеки, підкреслила, що заяви таких свідків, включаючи перелік аудіофайлів (їх носіїв), придатні для допуску після виконання умов, викладених у пр. 111 ППД та коли свідки будуть фізично присутні у суді [9, п. 35]. Тобто, письмові свідчення є допустимими у МЗМКТ тільки у разі, якщо свідок буде фізично присутнім на розгляді справи у Судовій палаті та йому можуть бути задані запитання з боку сторін та Судової палати.

З іншого боку, виникає питання, як бути у тому разі, якщо є зафіксовані письмові покази свідків, але свідок не може бути фізично присутнім для надання показів. Відповідно до пр.112 ППД МЗМКТ, свідчення особи у формі письмової заяви чи стенограми, яка згодом померла, або яку більше не можна розшукати, або яка через фізичний чи психічний стан не може давати усні свідчення, можуть бути допустимими, незалежно від того, чи є заява у письмовій формі, передбачена пр.110 ППД, якщо Судова палата: а) переконується у відсутності особи, як зазначено вище; та б) вважає заяву, яку було зроблено та записано достовірною. МЗМКТ у справі Кабуги розглядаючи питання щодо допуску письмових показів свідка, який помер, звернув увагу, що такі покази прямо стосуються дій і поведінки обвинуваченого Кабуги, і була б суперечність інтересам правосуддя виключити ці докази, які є центральними для справи обвинувачення, на тій підставі, що коли обвинувачений Кабуга був утікачем більше двох десятиліть, свідок у цей час помер. Відтак, беручи до уваги, що свідчення такого свідка є достатньо надійними для цілей допуску, враховуючи те, що він давав свідчення під присягою під час провадження в МКТР, під час якого його допитували, а його заява, надана обвинуваченню МКТР, підписана та датована свідком та особами, які проводили допит, було забезпечено допомогу перекладача і містить підтвердження того, що свідок перечитав таку заяву та вона відповідає вимогам дійсності, Судова палата допустила такі покази як доказ [10].

Виходячи з ідеї, що свідок є свідком суду, а не сторін, свідки зобов'язані відповідати на запитання. Свідок, який «злочинно відмовляється або не відповідає на запитання», вчиняє неповагу до Трибуналу (пр. 77(а)(і) ППД МКТЮ, пр. 77(а)(і) ППД МКТР, пр. 90(а)(і) ППД МЗМКТ). У такому разі, Палата, що розглядає справу має право: (і) доручити Прокурору розслідувати справу щодо неповаги, з метою підготовки та подання обвинувального акта про неповагу; (ii) якщо, на думку Палати, Прокурор має конфлікт інтересів щодо відповідної поведінки, наказати Секретарю призначити *amicus curiae* для розслідування справи та звіту Палаті щодо наявності достатніх підстав для констатації дій як неповаги; або (iii) самостійно ініціювати провадження (пр. 77(С) ППД МКТЮ, пр. 77(С) ППД МКТР, пр. 90(С) ППД МЗМКТ). Варто додати, що за неповагу до Трибуналу передбачено досить суворе покарання – позбавлення волі на строк не більше семи років або штраф, що не перевищує 100 тис. євро (у МКТЮ), 10 тис. дол. США (у МКТР), 50 тис. євро. (у МЗМКТ), або обидва покарання (позбавлення волі та штраф) (пр. 77 (G) ППД МКТЮ, пр. 77 (G) ППД МКТР, пр. 90(G) ППД МЗМКТ).

Вважається, що норми, які стосуються допиту свідків у МКТЮ, МКТР та МЗМКТ, спираються на традицію змагальності загального (англосаксонського) права, але не повністю відображають цю традицію [2, с. 415]. Пр. 85(В) ППД МКТЮ, пр. 85(В) ППД МКТР та 85(В) ППД МЗМКТ дозволяють проводити головний допит, перехресний допит і повторний допит, але крім того передбачає, що «суддя може на будь-якому етапі поставити будь-яке запитання свідку». Ця остання концепція є більш відображенням цивільно-правової (континентальної) традиції [2, с. 415]. Судова палата МКТЮ у справі З. Делаліч (*Zejnil Delalic*), підкреслила, що «головний допит – це процес, за допомогою якого сторона, яка викликала свідка для надання свідчень на підтримку своєї справи, шляхом запитань отримує від такого свідка докази, що стосуються питань, які сприяють його справі. Іншими словами, головний допит завжди проводиться стороною, яка викликає свідка для дачі показань». «Перехресний допит – це допит свідка за допомогою питань противника, проти

якого свідок давав показання. Метою перехресного допиту є подвійною: по-перше, отримати інформацію щодо фактів, що розглядаються, або мають відношення до питання, яке є вигідним для сторони, що ініціює перехресний допит, і, по-друге, поставити під сумнів точність допиту під час головних свідчень проти такої сторони». Повторний допит – це процес, за допомогою якого стороні, яка допитувала головного свідка, дозволяється поставити запитання, щоб виправити обставини або нові факти, які впливають із перехресного допиту» [14, п. 22].

Безумовно, усні допити свідків, займають доволі багато часу, відтак, у практиці МКТЮ та МКТР виникло питання, в який спосіб забезпечити допит свідків й при цьому уникнути затягування судового розгляду. Одним із способів, якими Судові палати намагалися обмежити кількість усних показів свідків у будь-якій конкретній справі, було 1) встановлення обмеження часу для представлення своєї аргументації обвинуваченням; або 2) встановлення обмеження на кількість свідків або заклик до сторін скоротити час, витрачений на головний допит свідка [19, с. 403].

Такі заходи зазвичай викликали значні суперечки, і у справі С. Мілошевича сторона обвинувачення оскаржила постанову Судової палати про встановлення 14-місячного терміну для представлення доказів по справі, стверджуючи, що це вторгається в сферу її розсуду щодо того, як вести справу, і, таким чином, на її незалежність сторони обвинувачення. Цей аргумент був відхилений Апеляційною палатою, яка встановила, що «у цій справі необхідно було скоротити очікувану тривалість обвинувачення, щоб зробити судовий процес керованим; це не був той випадок, коли було доцільно встановити кожне серйозне порушення, для якого були наявні докази; обвинувачення матиме чотирнадцять місяців для представлення своєї аргументації». За обставин цієї справи, які були винятковими, Судова палата «мала право прийняти такий курс, і помилки у здійсненні її дискреційних повноважень не було встановлено» [13, п. 16]. Рішення про обмеження кількості свідків приймалися рідше, оскільки вони більше втручаються на розсуд сторін у те, як представити свою справу. Частіше встановлювали часові обмеження та дозволяли сторонам вирішувати, як розподілити наявний час [19, с. 403].

Досить цікавою була практика МКТЮ щодо перехресного допиту, та врахування його як доказу. Так, коли під час перехресного допиту виявлялися невідповідності між показами свідків, МКТЮ покладався на інші аспекти показань, не дискредитує свідка, стверджуючи, що «судова палата може прийняти певні частини показань свідка, відхиляючи інші». Наприклад, у справі Харадіна МКТЮ зазначив, що деякі свідки «ухилилися або не зовсім говорили правду», демонструючи лояльність до своїх відповідних воюючих угруповань. Насправді покази свідків часто мали прямий зв'язок з походженням свідків, які часто належали до тих чи інших угруповувань або ж просто симпатизували їх роботі та намагалися вигородити їх [11, п. 13]. Тим не менше, МКТЮ неодноразово підкреслював у різних рішеннях, що прийняття чуток і непрямих доказів не підриває процедуру чи права захисту, а також не порушує принцип, згідно з яким сторона обвинувачення зобов'язана довести вину поза розумним сумнівом [15, с. 1030].

Судова палата МКТР у справі *Rutaganda* підкреслила, що підтвердження свідчень потерпілих не вимагається щодо злочинів сексуального насильства, відтак достатньо тільки їх показів; підхід Палати полягав у тому, що «вона спирається на свідчення одного свідка, за умови, що такі свідчення є доречними, прийнятними та достовірними» [12, п. 18]. Однак, Палата зазначала про виключність такого правила, а також те, що відповідно до пр. 96(і) ППД МКТР підтвердження свідчень потерпілої особи не вимагається у випадку згвалтування та сексуального насильства [12, п. 18].

Висновки і перспективи. МКТЮ, МКТР та МЗМКТ прийняли досить м'які та гнучкі правила допустимості доказів. Відповідно до їх статутів, судді буди наділені повноваженнями приймати «правила процедури та доказів для проведення досудової фази провадження, судового розгляду та апеляції, допуску доказів, захисту потерпілих і свідків та інших відповідних питань». Відповідно до їх ППД, судові палати вправі допускати будь-які докази, які мають доказову силу. Доказами, отриманими незаконним шляхом у *ad hoc* трибуналах є такі, що отримані методами, які викликають суттєві сумніви щодо їх надійності або їх визнання є суперечливим і може завдати серйозної шкоди цілісності провадження. Вони відповідно до ППД МКТЮ, МКТР та МЗМКТ, такі докази є недопустимими.

Відповідно до практики міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*, допустимість доказу не означає його доказову вагу, відтак, докази можуть бути допустимими, але цей факт не дорівнює вазі, яку слід надати пропозиціям або твердженням, що містяться в доказах.

Норми, які стосуються допиту свідків у МКТЮ, МКТР та МЗМКТ, спираються на традицію змагальності загального (англосаксонського) права, але не повністю її відображають. Судові процеси в МКТЮ та МКТР відрізнялися від історичних процесів тим, що вони покладалися у значній мірі на живі свідчення. У ППД МЗМКТ на відміну від МКТЮ та МКТР є досить детально врегульовані правила допуску письмових показів свідків. Так, пр. 111 ППД МЗМКТ передбачає, що Судова палата може допустити, повністю або частково, свідчення свідка у формі письмової заяви або стенограми свідчень, наданих свідком під час провадження в МКТЮ, МКТР або МЗМКТ, відповідно до таких умов: свідок присутній у суді; свідок доступний для перехресного допиту та будь-якого допиту суддями; свідок засвідчує, що письмова заява або стенограма точно відображає його заяву.

Список використаних джерел:

1. Boas G. Creating laws of evidence for international criminal law: the ICTY and the principle of flexibility. *Criminal Law Forum*, 2001. Vol. 12(1). P. 41–90.
2. Cryer R. Witness Evidence before the International Criminal Tribunals. *Law and Practice of International Courts and Tribunals*. 2003. Vol. 2. No. 3. Pp.411–440.
3. Hassan-Morlai P.M. Evidence in International Criminal Trials: Lessons and Contributions from the Special Court for Sierra Leone. *African Journal of Legal Studies*. 2009. Vol. 3. Pp. 96–119.
4. ICTR Statute (1994). URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_EF.pdf
5. ICTY Statute (1993). URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf
6. IRMCT Statute (2010). URL: https://www.irmct.org/sites/default/files/documents/101222_sc_res1966_statute_en_0.pdf
7. Prosecutor v. Brdjinin and Talic. ICTY. Case No. IT-99-36-T. Order on the Standards Governing the Admission of Evidence, 15 February 2002. URL: <https://www.icty.org/x/cases/brdanin/tord/en/020215.pdf>
8. Prosecutor v. Delalic et al. ICTY. Case No. IT-96-21-T, Decision on the Motion of the Prosecution for the Admissibility of Evidence. URL: <https://www.icty.org/x/cases/mucic/tdec/en/80119EV21.htm>
9. Prosecutor v. Felicien Kabuga. IRMCT. Case No: MICT-13-38-PT. Decision on prosecution fourth motion for the admission of evidence pursuant to Rule 111, 21 September 2022. URL: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Decision/NotIndexable/MICT-13-38/MRA26796R0000659681.pdf>
10. Prosecutor v. Felicien Kabuga. IRMCT. Case No: MICT-13-38-PT. Decision on prosecution motion for admission of evidence of witness KAB004 pursuant to Rule 112, 26 August 2022. URL: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Decision/NotIndexable/MICT-13-38/MRA26784R0000659499.pdf>
11. Prosecutor v. Haradinaj et al. ICTY. Case No. IT-04-84-T, Judgment, 03 April 2008. URL: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/IT-04-84/JUD182R0000221801.TIF>
12. Prosecutor v. Rutaganda. ICTR. Case No. ICTR-96-3. Judgment and Sentence, 06 December 1999. 18. URL: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/ICTR-96-03/MS17328R0000620659.PDF>
13. Prosecutor v. Slobodan Milosevic. ICTY. Case No.: IT-02-54-AR73, Reasons for refusal of leave to appeal from decision to impose time limit, 16 May 2002. Para. 16. URL: https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/acdec/en/16052002.htm
14. Prosecutor v. Z. Delalic, H. Delic, Z. Mucic and E. Landzo. ICTY. Case No.: IT-96-21-T, Decision on the Motion of the Presentation of Evidence by the Accused Esad Landzo, 1 May 1997. Para. 22. URL: <https://www.icty.org/x/cases/mucic/tdec/en/70501DE2.htm>
15. Radosavljevic D. Scope and limits of psychiatric evidence in international criminal law. *International Criminal Law Review*. 2013. Vol. 13(5). P. 1013-1036.
16. Rules of procedure and evidence of the ICTR, 29 June 1995. URL: <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/150513-rpe-en-fr.pdf>
17. Rules of procedure and evidence of the ICTY, 11 February 1994. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_en.pdf
18. Rules of procedure and evidence of the IRMCT, 8 June 2012. URL: <https://www.irmct.org/sites/default/files/documents/MICT-1-Rev-8-ENG.pdf>
19. Wierda, M. International Criminal Evidence: New Directions. *Law and Practice of International Courts and Tribunals*. 2003. Vol. 2 (3). Pp. 401–410.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025